**Markéta Pánková, *Jan Amos Komenský*
v českém a světovém výtvarném umění
(1642–2016), Academia – Národní Pedagogické
Muzeum a Knihovna J.A. Komenského,
Praha 2017, ss. 267 (Marceli Kosman)**

Jan Amos Komeňski jest postacią monumentalną w dziejach czeskich, posiada w swoim kraju pomniki, muzea, zaś w Nowym Jorku pod pieczę uczonych ze swej ojczyzny działa światowe Towarzystwo jego imienia oraz ukazuje się czasopismo *Comenius. Journal of Euro-American Civilisation*. Między Pragą i Holandią, gdzie XVII-wieczny uczonek spędził ostatnie lata i zakończył życie, rozwijane są ściśle kontakty, podobnie jak z wielkopolskim Lesznem, z którym po przymusowym opuszczeniu kraju ojczystego podczas wojny trzydziestoletniej był związany w latach 1628–1656, a później (do dziś dnia!) pielęgnowana była pamięć o tym pobycie. Od 1972 r. imię znakomitego pedagoga nosi ówczesne Liceum Ekonomiczne (obecny Zespół Szkół Ekonomicznych), od końca minionego tysiąclecia Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (w oddzielnym budynku znajduje się *Aula Comeniana*, Dom Studencki nosi nazwę *Komenik*, w bibliotece uczelnianej znajduje się galeria pod tym samym imieniem), a w latach 1947–1969 Komeňski patronował ówczesnemu Państwowemu Liceum Pedagogicznemu.

Pomnik Komeňskiego znajduje się przed gmachem wspomnianej PWSZ, jego popiersie na klatce schodowej Zespołu Szkół Ekonomicznych, a znacznie starszą metrykę ma monument wzniesiony w 1898 r. przed kościołem św. Jana; pomnik, w 1947 r. ułożono na placu Jana Amosa Komeňskiego, który właśnie wówczas otrzymał obecną nazwę. Są to dowody przywiązania do tej postaci, towarzyszące zainteresowaniu badaczy (konferencje i publikacje naukowe) i popularyzatorów.

Z pewnością wiele miejsca zajęłoby dziś podsumowanie wiedzy o tej monumentalnej postaci na leszczyńskiej niwie, na której poczesne miejsce zajmują teksty na łamach dotychczasowych tomów „Rocznika Leszczyńskiego”.

Żywa i nacechowana obopólną życzliwością od wielu lat polsko-czeska współpraca historyków zaowocowała w 2011 r. powołaniem przez Polskie Towarzystwo Historyczne oraz Sdružení historiků České republiky wspólnego czasopisma (półrocznik, a obecnie kwartalnik), którego redakcja mieści się w Poznaniu, a pieczę edytorską sprawuje Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu, znane z publikacji w języku polskim szeregu prac autorstwa badaczy znad Włtawy. Autor jednej z nich, Jaroslav Pánek, obecnie czołowy w Europie znawca okresu XV–XVIII w., w dziele poświęconym obu sąsiadującym państwom napisał: „Centralną postacią stosunków między obydwoma narodami i ich elitami kulturalnymi w XVII wieku pozostał Jan Amos Komeński, któremu komeniolodzy poświęcają systematyczną uwagę” (*Czesi a Polska na progu czasów nowożytnych*, Toruń 2014, s. 551). Wśród badaczy tej tematyki wymienia Martę Bečkovą z artykułem o nowych publikacjach tak blisko związanej z Lesznem prof. Jolanty Dworaczkowej oraz studium *Znajomość dzieł Jana Amosa Komeńskiego na ziemiach czeskich, słowackich i polskich od połowy XVII w.* (Warszawa 1991). Z kolei na łamach inauguracyjnego zeszytu pisma „Historia Slavorum Occidentis” wśród postulatów badawczych przedstawiciele nauki czeskiej ważne miejsce wyznaczają zagadnienia z zakresu kontreformacji i wpływów kultury polskiej na ziemiach czeskich oraz emigracji Jednoty do Rzeczypospolitej (s. 103).

Należy oczekiwać, że w kolejnych numerach polsko-czeskiego pisma ta tematyka znajdzie poczesne miejsce, a Jolanta Dworaczkowa równie kompetentnych kontynuatorów. Współpraca między placówkami naukowymi Leszna oraz Narodowym Muzeum Pedagogicznym i Biblioteką imienia Jana Amosa Komeńskiego w stolicy Czech zaowocowała wymiernymi rezultatami w zakresie publikacji (należy też zauważyć, że kilka osób z Polski zostało w ostatnich latach uhonorowanych medalem za działalność na polu komeniologii, zob. „Rocznik Leszczyński” 15, 2015, s. 269–272) od 2005 r. Właśnie w tym roku stanowisko dyrektora Biblioteki objęła dr Marketa Pánková, która wcześniej zdobywała doświadczenie jako zastępca dyrektora Muzeum J.A. Komeńskiego w Uherskim Brodzie (1979–1993), a następnie – przez kilkanaście lat – w organach rządowych Republiki Czech na polu związków kulturalnych z Unią Europejską, w końcowym etapie łącząc to stanowisko z kierowaniem wspomnianym Muzeum i Biblioteką w Pradze. Przystąpiła m.in. do prac przygotowawczych nad wydaniem kilkutomowej *Encyklopedii Comeniana* jako dzieła mię-

dzynarodowego zespołu. Oczekujemy jego publikacji w najbliższych kilku latach.

Istotne miejsce obok publikacji naukowych w popularyzowaniu postaci wielkiego uczonego odgrywają prace popularyzatorskie. O szerokim zainteresowaniu tą postacią świadczy liczba odwiedzających Narodowe Muzeum jego imienia w stolicy nad Wełtawą, w tym liczne wycieczki młodzieży szkolnej, dla której organizowane są specjalne artystycznie uatrakcyjnione wystawy. W 2014 r. ukazała się w czterech językach (czeski, angielski, niemiecki i rosyjski) licząca 200 stron książka pod tytułem *Jan Amos Komenský v nás* z ilustracjami znakomitego artysty Miroslava Huptycha. Zawiera ona – poprzez doskonale dobrane cytaty z dzieł uczonego – kompendium wiedzy o jego życiu i działalności oraz poglądach naukowych i społecznych. Zapoznając się z jego treścią pomyślałem nie bez żalu, że brakuje w nim piątej wersji językowej. Ale na takową nie musieliśmy długo czekać, jako że już w 2017 r. ukazała się w Lesznie – dzięki współpracy tamtejszego Muzeum z wydawcami wspomnianej pozycji – jej edycja polska w tłumaczeniu Elżbiety J. Baron, absolwentki Uniwersytetu Jagiellońskiego, rodzinie związanej z Czechami, a miejscem pracy z Narodowym Muzeum Pedagogicznym im. Komeńskiego. Jest ona częstym gościem w Lesznie, podobnie jak pani dyrektor placówki w Pradze. Uroczysta promocja liczącej 93 strony publikacji *Jan Amos Komeński w nas. Cytaty z dzieł Komeńskiego – inspiracja, pamięć, dziedzictwo* przypadła na obchodzony w Europie jubileusz 500-lecia Reformacji (zob. recenzję w: „Przegląd Zachodni”, 2017, nr 3, s. 291–295). W tym samym roku ukazała się w Lesznie (także w wersji angielskiej) wartościowa edycja źródłowa, licząca 272 strony: *Jan Amos Komeński i jego korespondencja z Cyprianem Kinnerem z Elbląga* (zob. „Przegląd Wielkopolski”, 2017, nr 2, s. 75–77).

20 III 2018 r. w Muzeum Okręgowym w Lesznie z udziałem gości reprezentujących Muzeum Narodowe w Pradze otwarta została wystawa zatytułowana *Fascynujący (Labirynt świata i raj serca) Jana Amosa Komeńskiego w kolażach Miroslava Huptycha*, którą zaprezentowała dyrektor M. Pánková wraz z artystą od dawna związanym z twórczością XVII-wiecznego pedagoga. Tym razem zaprezentował on wielkoformatowe kolaże ilustrujące fragmenty dzieła *Labirynt świata...* powstałego pod koniec 1623 r., kiedy uczony znalazł schronienie w majątności jednego z rodaków na Morawach. Dzieło po raz pierwszy zostało opublikowane w osiem lat później na terenie Niemiec, a ponownie w 1663 r. w Niderlandach, zaś w ojczyźnie autora dopiero w 1782 r. (wcześniej w Polsce i w kilku innych edycjach na terenie Europy), ponieważ w monarchii Habsburgów wcześniej prześladowane było jako utwór protestancki. Wystawa leszczyńska cieszyła się znacznym powodzeniem i była udostępniana przez ponad trzy miesiące, do 30 czerwca, zwłaszcza że wraz

z nią pojawiło się, opublikowane nakładem Narodowego Pedagogicznego Muzeum i Biblioteki w Pradze wydane w pięknej edytorskiej oprawie, dzieło *Jan Amos Komenský v českém a světovém výtvarném umění*, obejmujące podobizny wielkiego Czecha w światowych sztukach plastycznych od 1642 r. do chwili obecnej. Pierwszy reprezentowany obiekt pochodzi z 1642 końcowy zaś z 2016 r. Całość łączy walory albumowe z tekstem dotyczącym miejsca „Nauczyciela Narodu” w ojczystych dziejach oraz precyzyjnymi informacjami na temat reprodukowanych ilustracji. Otwiera ją przedmowa, poprzedzona ciepłymi słowami skierowanymi do miłośników jego twórczości i jej popularyzatorów w dzisiejszych czasach oraz reprodukcjami starszych portretów pędzla mistrzów niderlandzkich.

Całość została podzielona na dziewięć części, z których pierwsza (s. 24–31) zawiera wprowadzenie dotyczące miejsca Jana Amosa Komeńskiego w historycznej pamięci i sztukach plastycznych. Tekst uzupełnia ilustracja zawierająca szkic XVII-wiecznej Europy z wykazem miejscowości (wraz z datami pobytu) związanych z jego osobą. Na obszarach Rzeczypospolitej były to obok Leszna (1628–1641, 1648–1650, 1654–1656) Elbląg, Gdańsk, Włodawa, Ostroróg i Toruń, ponadto znajdujący się wówczas poza jej granicami Szczecin. Pobytowi w Lesznie poświęca Autorka szczególną uwagę, informując o pamiątkach przechowywanych w tamtejszym Muzeum Okręgowym i innych miejscach. Druga ilustracja zawiera exlibris z hasłem Komeńskiego: *Omnia sponte fluant, absit violentia rebus*. Część druga (s. 32–101) dotyczy malarstwa, rysunku i grafiki i jest podzielona na osiem punktów w ujęciu chronologicznym, z których pierwszy ukazuje czasy XVII i XVIII, kolejna XIX, następne XX w., dzieła powstałe za granicą oraz w latach najnowszych. Osobno została potraktowana w części 3 drobna twórczość graficzna (m.in. exlibrisy), banknoty i monety (cz. 4), plakaty (cz. 5), pomoce szkolne (cz. 6), rzeźbiarstwo (cz. 7) oraz drobna plastyka, medale i plakaty (cz. 8). Całość zamyka pięćdziesięciostro-nicowa cz. 9, poświęcona miejscu Komeńskiego w muzeach i galeriach. Najwięcej miejsca – co oczywiste – zajmują placówki w Czechach na czele z Pedagogicznym Muzeum Narodowym i Biblioteką w Pradze w pobliżu Hradczan przy ulicy Valdštejnskiej, założone w 1892 r., które przed ćwierćwieczem obchodziło setną rocznicę powstania.

Z tej okazji ukazała się książka poświęcona dziejom i współczesności jubilata (M. Pánková, E. Šimek, *Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského 1892–2012. Nástin historie*, Praha 2012, s. 144). Najstarsza jednak jest istniejąca od 1888 r. placówka w Przerowie, zaś wspomniane wcześniej muzeum w Uherskim Bro-dzie, założone w 1898 r., od 1957 r. specjalizuje się w komeniologii. Prezentowane

dzieło zawiera też informacje o innych zbiorach w Republice Czeskiej (Praga, Brno) oraz za granicą. Zwłaszcza w Holandii, gdzie też znajduje się mauzoleum zmarłego na obczyźnie *Nauczyciela Narodów*. Zawiera też wraz z objaśnieniami fotografie pomników i tablic pamiątkowych, w tym zaopatrzone w angielskie streszczenie zdjęcie z uroczystej wymiany w 1957 r. między Polską i Czechami w siedzibie Muzeum Praskiego rękopisu *Labiryntu świata* (znajdującego się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu) w zamian za manuskrypt pomnikowego dzieła Mikołaja Kopernika (który swego czasu Jan Amos nabył w Heidelbergu).

Pośród placówek zagranicznych uwiecznionych w albumowym dziele wysoko zostało ocenione istniejące od 1949 r. Muzeum Okręgowe w Lesznie i współpraca między nim a komeniologią w Czechach, co znajduje m.in. odbicie w cytowanej publikacji *Muzeum Okręgowe w Lesznie*, Leszno 2002, oraz w opublikowanym przez F. Hybla i K. Szymańską w 2009 r. katalogu wystawy *Jan Amos Komeński a Polska* (zob. s. 224).

Prezentowane dzieło stanowi wyraz hołdu rodaków dla najwybitniejszego przedstawiciela nauki w Czechach czasów nowożytnych, a zarazem jest to *opus vitae* Autorki, która swe życie twórcze poświęciła badaniom nad życiem i twórczością Ojca Narodu oraz popularyzowaniem jego dokonań w społeczeństwie.